

विष्णुप्रसाद शर्मा

Department of Nepali Education, Prithvi Narayan Campus, Tribhuvan University,
Pokhara, Nepal

Article History : Submitted 07 Nov. 2023; Reviewed 16 Nov. 2023; Accepted 01 Dec. 2023

Corresponding Author : Bishnu Prasad Sharma, **Email** : sharmabishnu997@gmail.com

DOI : <https://doi.org/10.3126/kdk.v4i1.64574>

 Copyright 2024 © the Author(s) and the Publisher

लेखसार

समकालीन कथाकार रामलाल जोशीद्वारा लिखित ‘खेल’ कथालाई बहुलवादी कोणबाट हेर्न सकिन्छ। यस सन्दर्भमा प्रस्तुत कथालाई यहाँ समाज भाषा वैज्ञानिक प्रतिमानका आधारमा विश्लेषण गरिएको छ। ‘खेल’ कथालाई समाज भाषा वैज्ञानिक कोणबाट निरूपण गर्ने प्रस्तुत अध्ययनको उद्देश्य हो। यसका लागि गुणात्मक कृतिपरक अनुसन्धान ढाँचा, व्याख्यावादी दर्शन र समाजभाषिक सिद्धान्तलाई आधार बनाइएको छ। अध्ययनमा पुस्तकालयीय कार्यबाट प्राथमिक र द्वितीयक स्रोतका तथ्याङ्क सङ्कलन गरी तिनलाई समाज भाषा वैज्ञानिक सिद्धान्तका आधारमा निरूपण गरिएको छ। भाषिक समुदाय, बोलीको जातित्व, भाषा र समाजको सम्बन्ध, कोड मिश्रण, सांस्कृतिकता, भाषिका आदि तथ्याङ्क विश्लेषणका आधार हुन्। प्राप्त तथ्याङ्कका आधारमा कथामा सुदूर पश्चिमेली भाषिक समुदायको प्रतिविम्बन पाइन्छ। सामाजिक संरचनाको प्रभाव भाषामा भेटिन्छ। भाषामा नातासम्बन्धी विविधता र भाषिक व्यवहारगत अनेकताको स्वरूप देखिन्छ। खुसीले उफ्रँदा, कराउँदा, रिसाउँदा, प्रश्न गर्दा, धिक्कार्दा, उपदेश दिँदा भाषामा सामाजिक प्रभाव भेटिन्छ। कथामा बाल, वयस्क, ग्रामीण, मौलिक, स्थानीय भाषाको विविधता भेट्न सकिन्छ। स्थानीय संस्कृति र त्यसको भाषिक प्रभावले कथा जीवन्त बन्न पुगेको छ। यिनै आधारमा नेपाली कथाको विकास यात्रामा प्रस्तुत कथाले विशिष्ट पहिचान कायम राख्न सफल देखिन्छ।

शब्दकुञ्जी : भाषिक समुदाय, भाषिका, लैङ्गिक, समाज भाषा वैज्ञानिक, सांस्कृतिक

विषय परिचय

रामलाल जोशी (२०३१ फाल्गुन १७, डोटी), नेपाली साहित्याकाशका समकालीन स्रष्टाका रूपमा चिनिन्छन्। शिक्षण र लेखन दुवै क्षेत्रमा संलग्न जोशी पछिल्लो समय साहित्य सिर्जनामा सक्रिय रहेका छन्। सानैदेखि सिर्जनामा रुचि राख्ने जोशीको पहिलो कृति हत्केलामा आकाश (गजल सङ्ग्रह २०५७) हो। यस पछि यिनका ऐना (कथासङ्ग्रह २०७२), सखी (उपन्यास, २०७५) र बाआमा (कथा सङ्ग्रह, २०७९) गरी हालसम्म जम्मा चार ओटा कृति प्रकाशित छन्। ऐना उनको २०७३ सालको मदन पुरस्कार कृति हो। कथामा सुदूर पश्चिमको सामाजिक, सांस्कृतिक परिवेशको चित्रण पाइन्छ।

ऐना कथा सङ्ग्रहमा सङ्कलित ‘खेल’ कथामा बालबालिकाहरूमा खेल खेल्ने सन्दर्भसँगै सुदूरपश्चिमेली जीवनलाई समेटिएको पाइन्छ। भाषा र समाजको सम्बन्ध हुन्छ। यसर्थ सामाजिक संरचनाको प्रभाव भाषामा परेको

हुन्छ। जोशीले समाजका बज्यै, रूपा, जैभाने, दिपेश, शान्ति, मल्ल काकाजस्ता पात्रमार्फत कथामा सामाजिक, सांस्कृतिक पक्षको प्रतिबिम्बन उतारेका छन्। यस अवस्थामा कृतिलाई समाज भाषा वैज्ञानिक कोणबाट हेर्न आवश्यक देखिन्छ। यस कार्यमा अर्याल (२०७३) द्वारा ऐना कथा सङ्ग्रहको कृतिपरक अध्ययन गर्ने क्रममा खेल कथाको विवरणात्मक अध्ययन गरिएको छ। यसबाहेक खेल कथालाई समाज भाषा वैज्ञानिक कोणबाट अध्ययन गर्ने कार्य हालसम्म प्राप्त भएको नपाइएकाले प्रस्तुत अध्ययनको अन्तराल र औचित्य पुष्टि हुन्छ।

यसै सन्दर्भमा ‘खेल’ कथालाई समाज भाषा वैज्ञानिक कोणबाट विश्लेषण गर्न प्रस्तुत अध्ययनको मूल उद्देश्य रहेको छ। अध्ययनमा गुणात्मक अनुसन्धान ढाँचा, व्याख्यावादी दर्शन र समाज भाषा वैज्ञानिक सिद्धान्तलाई आधार बनाइएको छ। ‘खेल’ कथालाई समाज भाषा वैज्ञानिक कोणबाट अध्ययन गर्न प्रस्तुत अनुसन्धानको परिसीमा हो। अनुसन्धानबाट भाषा र समाजको सम्बन्ध पहिल्याउन, कृतिका माध्यमबाट सामाजिक, सांस्कृतिक संरचनाको बोध गर्न र सोहीअनुसार जीवन जगत्प्रतिको सौन्दर्यानुभूति प्राप्त गर्न सहयोग मिल्ने हुँदा प्रस्तुत अनुसन्धानको महत्त्व देखिन्छ।

शोध समस्या र उद्देश्य

ऐना कथासङ्ग्रह (२०७२) मा सङ्कलित खेल कथामा नेपालको सुदूर पश्चिम समाजको प्रतिबिम्बन भेटिन्छ। यस सन्दर्भमा कथामा भाषा र समाजको सम्बन्ध, भाषा, भाषिका र व्यक्ति भाषा प्रयोगको स्थिति, कोड मिश्रण, सांस्कृतिकता, बोलीको जातित्वका विषयहरू खोजमूलक देखिन्छन्। यसै गरी कथामा बालबालिकाहरूले खेलका माध्यमबाट गर्ने सामाजिक, सांस्कृतिक पक्षको सम्प्रेषण अझ खोजी गर्नपर्ने जरुरी हुन्छ। समाज र भाषाका माध्यमबाट सम्बन्धित क्षेत्रको शिक्षा, वर्ग, चेतना, व्यवसाय, लैङ्गिकता र समग्र जीवन स्तरका गतिविधि बुझ्न आवश्यक छ। यिनै प्रसङ्गमा ‘खेल’ कथा समाज भाषा वैज्ञानिक दृष्टिले सफल छ, भन्नु अध्ययनको दावी हो। कथामा समाज भाषा वैज्ञानिक पक्षको प्रयोग कसरी गरिएको छ, भन्ने प्राज्ञिक जिज्ञासा प्रस्तुत अनुसन्धानको रहेको छ। यिनै अध्ययनको दावी र प्राज्ञिक जिज्ञासा (शोध समस्या) मा केन्द्रित रही ‘खेल’ कथालाई समाज भाषा वैज्ञानिक कोणबाट अध्ययन गर्न प्रस्तुत अनुसन्धानको उद्देश्य हो।

सैद्धान्तिक आधार

भाषा र समाजको अन्योन्याश्रित सम्बन्ध हुन्छ। भाषा सामाजिक वाक्प्रतीक पनि हो। भाषालाई समाजको अनिवार्य अङ्ग मानिन्छ। भाषाको सामाजिक सन्दर्भमा अध्ययन विश्लेषण गरिने प्रायोगिक भाषा विज्ञानको शाखा सामाजिक भाषा विज्ञान हो (थापा, २०६९, पृ. ३)। सामाजिक व्यवस्था, रीतिरिवाज, विश्वास, धर्म, संस्कृति आदिको पहिचान भाषाले गराउँछ। व्यक्तिले भाषा समाजबाटै सिक्छ र भाषाको प्रयोग उसले समाजमा नै गर्छ। भाषाले सामाजिक संरचनालाई सङ्केत गर्छ। अर्थात् समाजमा देखिने वर्ग, लिङ्ग, जातजाति, पेसा, धर्म, शिक्षा, सम्प्रदायजस्ता विभिन्न पक्षका आधारमा भाषाको प्रयोग भएको पाइन्छ। भाषाका सामाजिक कार्य, समाजमा भाषा प्रयोगको स्थिति, भाषिक सम्प्रेषण, भाषिक भेद, भाषिक समुदायको पहिचान, भाषासँग समाज र संस्कृतिको सम्बन्धलगायतको अध्ययन सामाजिक भाषा विज्ञानमा गरिन्छ (भण्डारी, २०६५, पृ. ५)। यसमा समाजमा भाषाले अन्तरक्रिया गर्ने प्रवृत्तिको अध्ययन गरिन्छ। हडसनले समाज भाषा विज्ञानलाई सामाजिक सम्बन्धमा गरिने भाषाको समाजसापेक्ष अध्ययन (हडसन, २००७, पृ. ४) भनेका छन्। हडसनले भाषा र समाजको सम्बन्धमा जोड दिन्छन्। यसै गरी फिसम्यानले सामाजिक भाषा विज्ञानलाई ‘भाषाको समाजशास्त्र’ नाम दिएका छन्। उनका अनुसार भाषाको समाजशास्त्रले कसले, कोसँग, कतिबेला कस्तो प्रकारको भाषा वा भाषिका प्रयोग गरिरहेको छ, भन्ने

कुरासँग सम्बन्धित भएर भाषाको अध्ययन गर्दछ (फिसम्यान, १९७२, पृ. ४५-४६) । समाज भाषा विज्ञान र भाषाको समाजशास्त्रमा केही भिन्नता हुँदा हुँदै पनि दुवैलाई एउटै अर्थमा लिन सकिन्छ । आज समाज भाषा विज्ञानले नै विश्वव्यापी मान्यता पाइसकेको छ (थापा, २०६९, पृ. ५) । सामाजिक भाषा विज्ञानले भाषालाई सार्वभौम रूपमा नहेरी समाज सापेक्ष रूपमा हेर्छ । यसले भाषिक तत्त्व (वक्ता, स्रोत, विषय, परिवेश, संस्कृति, सन्दर्भ, भूगोल, उद्देश्य आदि) को अध्ययन एकीकृत रूपमा गर्छ ।

भाषा समाजसापेक्ष हुने भएकाले भाषालाई समाजपरक रूपमा हेरिनुपर्छ भन्ने अवधारणासँगै सामाजिक भाषा विज्ञानको जन्म भएको हो । सन् १९३० को दशकदेखि १९५० को दशकसम्म प्रभावशाली बनेको संरचनावादी भाषा विज्ञान र सन् १९६० को दशकमा देखा परेको रूपान्तरणवादी व्याकरणले शैक्षिक पछ्यौटेपन र भाषाको समाजपरक अध्ययनलाई बेवास्ता गरेका कारण सन् १९७० को दशकतिर भाषाको समाजपरक अध्ययनले महत्त्व पाउन थाल्यो । बेलायती भाषाविद् ‘फर्थ’ले आफ्नो सिद्धान्त ‘स्थितिको प्रसङ्ग’ मा भाषिक क्रियाकलापलाई समाजसापेक्ष रूपमा हेरिनुपर्ने धारणा राखे भने भाषाविद् ‘ट्यालिडे’ र ‘मिचेल’को भाषालाई समाजसापेक्ष हेर्ने दृष्टिकोणलाई हाइम्सको ‘सम्प्रेषणात्मक सामर्थ्य’ (सन् १९७२) ले उचाइमा पुऱ्याएको पाइन्छ (अधिकारी, २०६२, पृ. ४) । यिनै विभिन्न सन्दर्भहरूले सामाजिक भाषा विज्ञानको आरम्भ भएको र सैद्धान्तिक आधार बनेको देखिन्छ । समाजको पहिचान र प्रगतिका लागि मात्र होइन, समाज तथा संस्कृतिलाई बचाउन पनि भाषाको आवश्यकता पर्छ । समाजमा देखिने द्वैभाषिकता तथा बहुभाषिकताको स्थिति, भाषिक भेद, भाषिका र व्यक्तिभाषा, भाषाद्वैत, कोड, कोड परिवर्तन, कोड मिश्रण, भाषानीति, योजना, पिजिन, क्रेओलजस्ता समाज भाषा विज्ञानका अध्ययन क्षेत्रले समाज भाषा विज्ञानलाई समृद्ध बनाएको पाइन्छ । भाषाको सामाजिक, सांस्कृतिक मूल्य मान्यताको खोजी गर्ने तथा अन्तर्सम्बन्ध केलाउने, विद्यार्थीको पारिवारिक पृष्ठभूमि, भाषिक स्तर, विद्यार्थीको समाजप्रतिको धारणा, समाजको स्तरअनुकूल भाषाको प्रयोग गर्ने सुझाव वा दृष्टिकोण समाजभाषिक अध्ययनबाट प्राप्त हुन्छ । प्रस्तुत अध्ययन समाज भाषा विज्ञानका यिनै सैद्धान्तिक प्रतिमानमा आधारित भई गरिएको छ ।

अनुसन्धान विधि तथा प्रक्रिया

प्रस्तुत अनुसन्धान गुणात्मक ढाँचामा आधारित छ । अनुसन्धानमा व्याख्यावादी दर्शन, कृति विश्लेषण पद्धति र समाजभाषिक सिद्धान्तलाई आधार बनाइएको छ । यस अनुसन्धानको दार्शनिक पक्ष तथा तथ्याङ्क सङ्कलन र विश्लेषण विधिहरूलाई निम्नानुसार क्रमशः स्पष्ट पारिएको छ :

दार्शनिक स्थिति : प्रस्तुत अनुसन्धान बहुल सत्यमा आधारित छ । अर्थात् कृतिलाई बहुकोणबाट हेर्न सकिए तापनि यहाँ समाज भाषिक कोणबाट हेरिएको छ । यसैगरी व्याख्यावादी दर्शनको मर्म बमोजिम सामाजिक, शैक्षिक, सांस्कृतिक, मनोविज्ञानलगायत क्षेत्रका विविध सत्यतथ्यको खोजी गरी तिनलाई शाब्दिक रूपमा विश्लेषण गरिएको छ । अनुसन्धानको तत्त्व वा सत्य (अन्टोलोजी) कृतिबाट प्राप्त समाजभाषिक पक्षहरूलाई मानिएको छ । यसै गरी अनुसन्धानमा समाजभाषिक सिद्धान्त र प्राथमिक स्रोतका रूपमा रहेको खेल कथा तथा द्वितीयक स्रोतका रूपमा रहेका पत्रपत्रिका, अनुसन्धानमूलक लेख, सन्दर्भ पुस्तकलगायतबाट प्राप्त तथ्यलाई ज्ञानको स्रोत (इपिस्टोमोलोजी) का रूपमा लिइएको छ । यस्तो ज्ञान विषयगत प्रकृतिको रहेको छ । यसै गरी अनुसन्धानबाट प्राप्त निष्कर्षलाई मूल्यका रूपमा लिइएको छ र यस्तो मूल्यलाई सापेक्ष वा उपयोगितावादी कोणबाट हेरिएको छ । अनुसन्धानमा तथ्याङ्कबाट प्राप्त तर्क र साक्ष्यलाई लम्बीय र क्षितिजीय आधारमा प्रस्तुत गरिएको छ । यसलाई विश्लेषण खण्डमा व्यवस्थापन गरिएको छ ।

तथ्याङ्क सङ्कलन र विश्लेषणका विधि : प्रस्तुत अनुसन्धानमा रामलाल जोशीद्वारा लेखिएको ‘खेल’ कथालाई प्राथमिक स्रोतका रूपमा लिई तथ्याङ्क सङ्कलन गरिएको छ । यसै गरी द्वितीयक स्रोतका रूपमा समाजभाषिक सिद्धान्तसँग सम्बन्धित सन्दर्भ पुस्तक, अनुसन्धानमूलक लेख तथा पत्रपत्रिकाबाट अनुसन्धानलाई सहयोग गर्ने तथ्याङ्क सङ्कलन गरिएको छ । तथ्याङ्क विश्लेषण गर्दा समाजभाषिक सिद्धान्तलाई आधार बनाइएको छ । अनुसन्धानमा तथ्याङ्क विश्लेषण गर्दा भाषिक समुदाय, समाजको प्रकृति र भाषामा यसको प्रभाव, सांस्कृतिकता, लैङ्गिकता, उमेर, जाति, पेसा, नाता, बोलीजस्ता प्रतिमान (चल) लाई आधार बनाइएको छ । पूर्व अध्येतासँग संवाद गर्दै लेखकीय दृष्टिकोणसमेत उपयोग गरी प्राज्ञिक जिज्ञासा र उद्देश्यका आधारमा अनुसन्धेय कार्य सम्पन्न गरिएको छ । तथ्याङ्क सङ्कलनदेखि विश्लेषणसम्म प्राज्ञिक लेखनका आधारलाई अवलम्बन गरी अनुसन्धानलाई विश्वसनीय र वैध बनाइएको छ ।

प्राप्ति र छलफल

‘खेल’ कथालाई भाषिक समुदाय, समाजको प्रकृति र भाषामा त्यसको प्रभाव तथा समाज भाषा वैज्ञानिक अध्ययनका आधार (वर्ग, लिङ्ग, संस्कृति तथा भाषिका लगायत) मा निम्नानुसार क्रमशः विश्लेषण गरिएको छ ।

भाषिक समुदाय

एउटै भाषिक कोडको प्रयोग गर्ने र उक्त भाषिक कोडप्रति भावनात्मक सम्बन्ध भएका मानिसको समूहलाई भाषिक समुदाय भनिन्छ । जुनसुकै क्षेत्रमा बस्ने र सामाजिक दृष्टिले जुनसुकै वर्गका भए पनि एउटै भाषा बोल्ने समुदायलाई भाषिक समुदायअन्तर्गत लिइन्छ (अधिकारी, २०६२, पृ. ६) । सामाजिक अन्तरक्रियाका ढाँचाहरूले एकै ठाउँमा बाँधेर राखेका तथा भाषिक सञ्चारका क्षेत्रमा उत्पन्न कमजोरीहरूले वरिपरि बाँधेर राखेका एकभाषिक वा बहुभाषिक सामाजिक समूह नै भाषा वैज्ञानिक समुदाय हो (गुम्पर्ज; सन् १९६८, पृ. ४६३) । भाषिक समुदाय छुट्याउने आधार बोधगम्यता, राजनीतिक, सांस्कृतिक आधार, भावनात्मक एकता, सम्प्रेषणको माध्यम र आपसी समझदारी हुन् । ‘खेल’ कथाका पात्रहरूले प्रयोग गरेको भाषा तथा सम्प्रेषणको माध्यम (कोड) लाई हेर्दा तिनीहरू एउटै नेपाली भाषिक समुदायका व्यक्ति हुन् भन्न सकिन्छ ।

खेल कथामा प्रयुक्त भाषिक समुदाय सुदूर पश्चिम क्षेत्रको नेपाली भाषासँग सम्बन्धित देखिन्छ । समाख्याताको भनाइ “रेडियो थिएन, टिभी थिएन, कम्प्युटर थिएन, मोबाइल थिएन, साइकल थिएन, गाडी थिएन” तथा रूपाको भनाइ “चिलगाडी । मेरो बाबालाई ल्याइदे” (जोशी, २०७३, पृ. ७-८) ! बाट पनि सोही क्षेत्र र भाषाको प्रतिबिम्बन प्रस्तुत भएको पाइन्छ । यसैगरी कथामा बज्यैको भनाइ “काम गर्न सिक न बाबै, लगाएको खेती फाँडेर पनि खान पाइन्छ ?” (पृ. ९) तथा काइली फुपूको “बम्बै गएका मुन्छेलाई पो चिल गाडीले ल्याउँछ, मरेको मुन्छेलाई पनि ल्याइदे भनेर ल्याउला र ! ” (पृ. ८) जस्ता अभिव्यक्ति एउटै भाषिक समुदायका सबल साक्ष्य हुन् ।

यसैगरी कथामा एउटै भाषा बोल्नेहरूको समूह भएको स्पष्ट देख्न सकिन्छ । “त्यसो त तिमी मात्तै विहे गर, म गर्दिन” (पृ. ९) भन्ने जैभानेको साथीहरूसँग गरेको सम्प्रेषणमूलक साक्ष्य, “मसँग को विहे गर्छ त अब” (पृ. १०) भन्ने शान्तिको अभिव्यक्ति तथा मितवाको “ऊऽ त्यै हो मलवार, चारोटा नदी तरेर जङ्गल छिचोलेपछि गौरीफन्टा आउँछ, त्यहीँबाट रेल चढेर हामी बम्बै पुगिहाल्छौँ” (पृ. ११) भन्ने भनाइमा एकअर्काबिच सरल सम्प्रेषणियता पाइन्छ ।

कथामा “तेरा साथीहरू सबैले बे अरिसके, अब मङ्सिरमा म पनि व्यारी ल्याउँछु” (पृ. १३) भन्ने आमाको कथन, काइला भण्डारीको छोरी सृष्टिको “मेरो कुरा तिमीलाई मन्जुर छ भने मात्र म तिमीसँग विहे गर्छु” (पृ. १४)

तथा “बाबु ! खाना मैले पकाइसकेँ, कोठामा पकाउनु पर्दैन” (पृ. १५) भन्ने बसुधा भाउजूको अभिव्यक्ति बोध गम्य देखिन्छ । दिपेशको “कतै मोजमा त छैनस् ए केटा ?” (पृ. १६) भन्ने कथन युवाहरूविच पचेको नै बोध हुन्छ ।

यसर्थ कथामा म (लेखक), रूपा, काइँली फुपू, बज्यै, जैभाने, शान्ति, मितवा, आमा, काइँला भण्डारी, काइँला भण्डारीकी छोरी, बसुधा भाउजू, दिपेशलगायत पात्रहरूको प्रयोग भएको छ । यहाँका पात्रहरूले बोलेका माथिका वाक्यहरू उनीहरू एक अर्काले बुझ्छन् । एक दुई शब्दको कोड (सङ्केत) फरक भए पनि समग्रमा उनीहरूको भाषिक कोडमा समानता छ, र भाषिक सम्प्रेषणमा साभा भाषा नेपालीको प्रयोग गरेका छन् । आंशिक रूपमा स्थानीय भाषिकाको प्रभाव देख्न सकिन्छ, तापनि कथामा प्रयुक्त भाषिक समुदाय नेपाली भाषी रहेको तथ्य स्पष्ट हुन्छ ।

समाजको प्रकृति र भाषामा यसको प्रभाव

भाषा समाजसापेक्ष हुन्छ । समाजले भाषाको र भाषाले समाजको परिचय दिन्छ । त्यसैले सामाजिक संरचना वा प्रकृतिले भाषिक संरचनालाई प्रभावित पार्दछ (शर्मा, २०७०, पृ. १८) सामाजिक आवश्यकता अनुकूल भाषाको प्रयोग भएको हुन्छ । सामाजिक स्तर, शिक्षा, चेतना, व्यवहार आदिले भाषामा विविधता देखिन्छ । ‘खेल’ कथामा प्रयुक्त समाज र त्यसको भाषिक प्रभावलाई यहाँ प्रस्तुत गर्न सकिन्छ :

क) नातासम्बन्धी विविधता

‘खेल’ कथामा ‘नाता’ जनाउने विभिन्न शब्द/भाषाको प्रयोग भएको छ । उदाहरणका लागि कथामा आएका “बज्यै भन्नुहुन्थ्यो” (पृ. ९), “हामी सबैले एक एक वटी स्वास्नी बिहे गर्छौं” (पृ. १०), “काइँली फुपू भन्नुहुन्थ्यो” (पृ. ८) ले नाता सम्बन्धलाई पुष्टि गर्छ । यस्तै आफ्ना छोरा छोरीलाई छाती खोलेर दूध चुसाएका (पृ. १०), रूपा र जैभाने लोग्ने स्वास्नी भएका (पृ. १०) र एकदिन मितवाका पछाडि लागेर म पात्र द्वारीडाँडाको लिस्ने भीरवाट तल ओर्लिएका सन्दर्भले पारिवारिक सम्बन्ध र व्यवहारलाई अभिव्यञ्जित गर्छन् ।

कथामा बुहारी ल्याउने र छोराछोरीलाई पनि छिट्टै विवाह गर्नु भन्ने इच्छा (पृ. १३), काइँला भण्डारीकी छोरीको बबाइ, फ्रेन्डलाई छोड्न नसक्ने अवस्था तथा कोल्टी पाखाका अर्धबैँसे पुरुष मल्ल काका, उनकी पत्नी र छोराछोरीका व्यवहार (पृ. १५) कथामा जीवन्त बनेर आएका देखिन्छन् । यसै गरी बसुधा भाउजू र उनका श्रीमान् (पृ. १५) तथा केटाकेटीमा यौन पार्टनर फेर्ने सन्दर्भले नातागत विविधतालाई पुष्टि गर्छ । अर्को तर्फ कथामा चित्रित घर धनी आइमाई (पृ. १७), बसुधा भाउजूको “बाबु ! खाना त मैले नै पकाइसकेँ” भन्ने अभिव्यक्तिले सामाजिक सम्बन्धलाई चित्रित गर्छ । यसै गरी कथामा प्रयुक्त ‘मायालु’, ‘राजा’, ‘साला’ (पृ. १९) जस्ता शब्दले नाताबोधक विविधतालाई परिपोषित गरेको देखिन्छ ।

यसर्थ कथामा प्रस्तुत सङ्कथनात्मक अभिव्यक्तिहरूमा प्रयुक्त बाबा, बज्यै, लोग्ने, स्वास्नी, मितवा, ब्यारी, छोराछोरी, दौतरीहरू, आमा, ब्वाइफ्रेन्ड, मल्लकाका, पारुदिदी, श्रीमान्-श्रीमती, बसुधा भाउजू, यौनपार्टनर, बाबू, लुरेबाबू, मायालु, राजा, सालाजस्ता शब्दले नातासम्बन्धी सामाजिक भावको प्रतिबिम्बन गर्दछन् ।

ख) बोलीको जातित्व

भाषाले खास किसिमका समाजको जातित्वलाई प्रतिनिधित्व गर्छ । परिचितहरूसँग भेट हुँदा, अपरिचितसँग परिचय गर्दा, गफगाफको सुरुवात गर्दा, अनुनय-विनय गर्दा, अशुभ-शुभ समाचार सुनाउँदा, विदाइ हुँदा बाभावाभ गर्दा, चेतावनी दिँदा, दुखितहरूसँग सहानुभूति व्यक्त गर्दालगायत स्थितिमा भाषाहरूमा खास किसिमको शैली वा

अभिव्यक्ति विशेषको उपयोग भएको हुन्छ (अधिकारी, २०६२, पृ. १७)। ‘खेल’ कथामा प्रयुक्त बोलीको जातित्वलाई विभिन्न आधारमा विश्लेषण गर्न सकिन्छ।

कथामा अनुनय विनय गर्दा, अनुराधोत्तमक, विनयशील र भावुक शब्द र अभिव्यक्ति प्रकट गरिएको पाइन्छ। रूपाले आफ्ना मायालुलाई “म हजुरलाई कति चाहन्छु, कति माया गर्छु, मलाई अब धेरै नतड्पाऊ, मेरो मायालु, मेरो राजा” (पृ. १९) तथा रूपाले बाबालाई ल्याउन चिलगाडीलाई गरिएको अनुरोध (पृ. ८) र आमाको “काम गर्न सिक न बाबै, लगाएको खेती फाँडेर पनि खान पाइन्छ” (पृ. ९) भन्ने अभिव्यक्तिले अनुनय विनय सूचक भावको सम्प्रेषण गरेका छन्।

कथामा रिसाउँदा आक्रोशपूर्ण अभिव्यक्ति प्रकट भएको छ। “म त्यो फोक्सेसँग विहे गर्दिन” (पृ. १०) तथा रूपाले “तँ माटोको सँग म विहे खेल्दिन, उता म राँडीको छोरा (पृ. १०) ले आवेगात्मक भाव सञ्चार गराएका छन्। यसै गरी भाउजू को “अर्को जुनीमा नपुसंसक भैजाएस्” (पृ. १९) भन्ने देवरप्रति रिस तथा म पात्रको “किन ठस्केर बस्छेस् बाउँठे” (पृ. १०) र “तेसो भे तिमीहरू मात्तै विहे गर, म गर्दिन” (पृ. ९) भन्दै गरिएको आपत्ति जनक अभिव्यक्तिले समाज रिसाउँदा एक अर्कामा गरिने भावको प्रतिबिम्बन गर्छन्।

भाषा सामाजिक वस्तु भएकाले समाजमा एक अर्काविच अति उपदेश दिँदा सोही अनुकूल भाषिक अभिव्यक्ति देखिन्छन्। कथामा मितबाको “लौ जा तँ राम्ररी पढ्नु, एक दुई मैनाको वादमा चिठी पठाउँदै अर्नु” (पृ. १२) तथा काइँली फुपूको “बाबै ! समयमै लाको खेती राम्रो, बैसमै भाका छोराछोरी राम्रा, उमेरमै विहे गर्नपर्छ (पृ. १३) भन्ने भनाइ आशीर्वादमूलक देखिन्छन्। यसैगरी काइँली फुपूको “तेरा बा त मरिसके। अब चिलगाडीले कैल्यै ल्याउँदैन” (पृ. ८) र बज्यैको “कसरी गरी खान्छौ बा, काम गर्न सिक काम” (पृ. ९) भन्ने अभिव्यक्ति उपदेशमूलक देखिन्छ।

कथामा बोलिने जातित्व बुझाउने प्रतिमानमध्ये धिक्कारेको अवस्थालाई दिपेशको “थुक्क साला” (पृ. १९) ले सङ्केत गर्छ। यसै गरी म पात्रको “बसुधा भाउजूले नै हुनुपर्छ पर्समा पाँच हजार राखिदिएको, कतै आफूलाई फिलिम हेर्न लैजाने आँट दिनकै लागि मेरा पर्समा पैसा राखिदिइन् कि” (पृ. १७) भन्ने अभिव्यक्तिले एक अर्काविच शङ्का गरेको अवस्थालाई चित्रित गर्छ।

यसै गरी प्रश्न गर्दा मितबाको प्रश्न “क्या अन्या होइ त, काँ जान्या होइ” (पृ. १२) तथा दिपेशको “कतै मोजमा त छैनस् अवे केटा (पृ. १६) भन्ने अभिव्यक्ति सजीव देखिन्छन्। यसै गरी “लगाएको खेती फाँडेर पनि खान पाइन्छ ?” भन्ने आमाको आश्चर्यमूलक प्रश्न र “के थियो त” (पृ. ७) भन्ने म पात्रको कथन प्रश्नात्मक देखिन्छन्।

ग) भाषाको स्वरूप

कथामा बाल, युवा, असभ्य, सभ्य भाषिक प्रयोगलाई भाषाको स्वरूपका रूपमा लिइएको छ।

कथामा भाषाको प्रयोग भेटिन्छ। रूपाले चिलगाडीसँग आफ्नो बाबालाई ल्याइदिन गरेको आग्रह (पृ. ७), रूपाले केटाकेटीविच इजरकाटी खेलौं भन्ने प्रस्ताव (पृ. ८), म पात्रको विहे गर्न गरिएको सहमति तथा जैभानेको “तेसो भा तिमीहरू मात्तै विहे गर, म गर्दिन” (पृ. ९) भन्ने असहमतिमा बाल भाषाको जीवन्त स्वरूप पाइन्छ। लेखकको ‘बाल विठ्याइँ’ (पृ. ९) शब्द बाल भाषाको अनुपम नमुना हो।

कथामा असभ्य तथा निम्न भाषाको प्रयोग पाइन्छ। ‘चण्डाली’ (पृ. १०), ‘वाउँठे’ (पृ. १०), ‘कुक्कुर’ (पृ. १०), ‘साला’ (पृ. १०९), ‘लात्तीले हिर्काएर’ (पृ. १०), ‘मा टोक्ने’, ‘उता म राँडीको छोरा’ आदि निम्न भाषाका जीवन्त नमुना हुन्।

यसैगरी वयस्क भाषाको प्रयोगले कथालाई सामाजिक बनाएका छन्। दिपेशको “कतै मोजमा त छैनस् अवे केटा” (पृ. १६), लाठेको “भोलि त ब्यानैदेखि रिल्याक्स गर्न जाने ल” (पृ. १५) कथामा वयस्क संवाद भेटिन्छ।

सृष्टिको “म आफ्नो ब्वाइ फ्रेन्डलाई छोड्न सकिदैन” (पृ. १४) र बसुधा भाउजू को “त्यसो भए आँटनु भो त लुरे बाबु (पृ. १८) ! जस्ता अभिव्यक्ति समाजको वयस्क वर्गमा भिजेका देखिन्छन् ।

कथामा कानेखुसी गर्दा, खुसीले उफ्रँदा, जोरले चिच्याउँदा, फकाउँदा, जिस्क्याउँदा, वास्तविकता बोध हुँदा, आत्तिँदा, धिक्कार्दा प्रयोग हुने भाषामा विविधता पाइन्छ । म पात्रको “यस्तै यस्तै अनमोल लीलाहरूको लेखोट नै त रैछ यो जीवन” (पृ. १७) भन्ने अभिव्यक्तिमा वास्तविक जीवन दर्शन प्रतिबिम्बित हुन्छ । दिपेशको बोली “कतै मोजमा त छैनस् अवे केटा” (पृ. १६) मा जिस्किएको भाव अभिव्यक्त भएको देखिन्छ । यसैगरी रूपाको शैली “रघु ! चिलगाडी त उः द्वारि डाँडापारि विलाइसक्यो । आऊ ! अब इजरकाटी खेलौं” (पृ. ८) मा आत्मीयता पाइन्छ । म पात्रको अभिव्यक्ति “उफ् बसुधा भाउजू ! ” (पृ. १९) को अभिव्यक्तिमा आत्तिको भाव पाइन्छ । यस्ता अभिव्यक्ति सामाजिक बोलीका पर्याधार हुन् ।

घ) लैङ्गिकता

लिङ्गगत आधारमा देखिएको भाषिक भेद सामाजिक भाषिका हो । ‘खेल’ कथामा रूपा, काइँली फुपू, बज्यै, आमा, शान्ति, बसुधा भाउजू, सृष्टि आदि नारी पात्रका रूपमा आएका छन् भने म (लेखक), दिपेश, काइँला भण्डारी, जैभाने, मल्ल काका, मितवालगायत पुरुष पात्र छन् । यिनीहरूले आपसमा भाषिक सञ्चार गर्दा प्रयोग गरेको भाषामा स्पष्ट सामाजिक भेद पाउन सकिन्छ । लैङ्गिक भेदभित्र अनादरार्थी तथा आदरार्थी भाषिक प्रयोग पनि देख्न सकिन्छ । यसका केही नमुनालाई तालिका १ मा देखाइएको छ :

तालिका १ : लैङ्गिक भाषा

स्त्रीलिङ्गी	पुलिङ्गी
– जैभानेलाई लात्ताले हानेर रूपा चिच्याउँथी (पृ. १०) ।	– तँ गर् न पाजी त्यो चन्डाल्नीसँग विहे (पृ.१०) ।
– रूपा ठुस्केर मेरो हात समात्न आइपुग्थी (पृ.११) ।	– मालिकाको डाँडाबाट तल समथर फाँट देखाउँदै मितवाले भने (पृ.११) ।
– रूपाले किन अकैँसँग विहे गरी (पृ.१३) ?	– पैसा देखाएपछि उसले जिस्क्यायो (पृ.१६) ।
– ऊ लोग्नेलाई छोडेर मेरो हात समात्न आउँदिन होली (पृ.१३) ।	– अर्को जुनीमा नपुंसक भैजाएस् (पृ.१९) ।
– तैले विहे गरिनस् भने म जोगिनी हुन्छु (पृ.१३) ।	– “थुक्क साला” भन्यो दिपेशले पनि मलाई (पृ.१९) ।
– ती युवती मल्ल काकाको जागीर र पैसामा यौवनको खेल खेल्दै थिइन् (पृ.१५) ।	– रूपाको छोरो घर बनाउँदैछ (पृ.२०) ।
– बसुधा भाउजू भान्साबाटै कराउँथिन् (पृ.१५) ।	
– उही रूपा वापस मिलेकी थिई (१८) ।	
– मेरी सानी छोरी ... माटो खेलाउँदैछे (पृ.२०) ।	

तालिका १ मा स्त्रीलिङ्गी र पुलिङ्गी भाषाका नमुना देख्न सकिन्छ । कथामा ‘रूपा’, ‘भाउजू’, ‘युवती’, ‘जोगिनी’ जस्ता स्त्रीलिङ्गी नाम तथा विशेषण सूचक शब्द प्रयोग भएका छन् । यसैगरी ‘चिच्याउँथी’, ‘आइपुग्थी, गरी’, ‘होली’, ‘कराउँथिन्’, ‘मिलेकी थिई’, ‘खेलाउँदै छे’ जस्ता स्त्रीलिङ्गी क्रियापदको प्रयोग भएको छ । कथामा ‘पाजी’, ‘मितवा’, ‘उस’, ‘सालो’, ‘दिपेश’, ‘छोरो’ जस्ता नामिक पद र ‘भन्यो’, ‘जिस्क्यायो’, ‘भैजाएस्’, ‘भने’, ‘गर्’, ‘बनाउँदैछ’ जस्ता पुलिङ्ग बोधक क्रियापदको प्रयोगले कथा जीवन्त बन्न पुगेको छ ।

ड) कोड मिश्रण

दुई वा दुईभन्दा बढी भाषिक सङ्केतको मिश्रण नै कोड मिश्रण हो । कोड मिश्रणमा दुई भाषाका रूपहरू मिसिन्छन् (थापा, २०६९, पृ. ५७) । ‘खेल’ कथामा थुप्रै कोड मिश्रणका उदाहरणहरू पाइन्छन् । जस्तै :

- सृष्टि : म आफ्नो ब्वाइफ्रेन्डलाई छोड्न सक्तिनँ (पृ.१४) ।
- दिपेश : अरे बेबकुफ तलबवाला लभ अर्के हुन्छ । मोज लभ(पृ.१६) ।
- दिपेश : उनीहरू स्वतः यौन पार्टनर फेर्छन् (पृ.१६) ।
- लाठे : डार्लिङ भोलि त ब्यानैदेखि रिल्याक्स गर्न जाने ल (पृ.१५) !
- बसुधा भाउजू : कहिलेकाहीं फ्रेस पनि त हनुपर्छ नि (पृ.१७) ।

दिइएको उदाहरणमा कथाभित्र ‘ब्वाइफ्रेन्ड’, ‘लभ’, ‘पार्टनर’, ‘रिल्याक्स’, ‘फ्रेस’ जस्ता अङ्ग्रेजी शब्दको मिश्रण पाइन्छ । कोडमिश्रण सामाजिक भाषाको विशेषता वा गुण हो ।

च) भाषिकाको प्रयोग

‘खेल’ कथामा थुप्रै भाषिकाको प्रयोग पाइन्छ । जस्तै,

- आमा : तेरा साथीहरू सबैले बे अरिसके, ... अब यै मड्सिरमा म पनि ब्यारी ल्याउँछु (पृ.१३) ।
 - काइँला भण्डारी : तुम्रा छोरालाई छोरीसँग कुरा गर्न आजै पठाइदेऊ (पृ.१४) ।
 - म : उसको श्रीमान् दुई वर्षदेखि दुवइमा छ, कमाउन गा’को रे (पृ. १५) ।
 - म : उनका लागि आश्चर्यको कुरा थिएनछ यो (पृ.१०) ।
 - काइँली फुपू : तेरा दौतरीहरू कोई पनि बाँकी छैनन् अब (पृ.१३)
 - मितवा : क्या अन्या होइ त, काँ जान्या ह्वै (पृ.१२) ?
 - रूपा : चिलगाडी, बम्बैवाटी मेरा बाबालाई ल्याइदे (पृ.७) ।
 - काइँली फुपू : बम्बै गएका मुन्छेलाई पो चिलगाडीले ल्याउँछ, ... अब चिलगाडीले कैल्यै ल्याउँदैन (पृ.८) ।
- दिइएको सङ्कथनमा रेखाङ्कित पद/पदावलीले भाषिकालाई जनाएका छन् ।

सांस्कृतिकता

भाषा संस्कृतिको वाहक हो । भाषा र संस्कृतिविच घनिष्ठ सम्बन्ध हुन्छ । समाजको संस्कृति अनुकूल भाषाको शब्दभण्डार निर्माण भएको हुन्छ । शब्द र वाक्यको अर्थभित्र सांस्कृतिक ज्ञान, अवधारणा र कथनजस्ता पक्ष समावेश भएका हुन्छन् (हडसन, २००७, पृ. १०४) । ‘खेल’ कथामा प्रयुक्त केही सांस्कृतिक पक्षहरूलाई निम्नानुसार प्रस्तुत गर्न सकिन्छ :

अ) इजरकाटी गर्ने

नेपालको सुदूरपश्चिमका पहाडी जिल्लाहरूमा इजरकाटी गर्ने चलन छ । इजरकाटीको अर्थ डाँडापाखाका ससाना रुख, फार र बुट्टाहरू फाँडफुँड गरेर बनाइएको इजरमा गहत, मास छर्ने काम भन्ने बुझिन्छ (जोशी, २०७३, पृ. ८) । त्यहाँका बूढापाकाहरूले गर्दै आएको यस प्रकारको संस्कृतिलाई केटाकेटीहरूले पनि पछ्याएको देखिन्छ । जस्तै,

रूपा : रघु, चिलगाडी त उः द्वारीडाँडापारि विलाइसक्यो । आऊ अब हामी इजरकाटी खेलौं । (पृ.८)

- सबैजना : लौ अब इजर तयार भो । मास छर्नुप्यो (पृ. ९) ।

दिइएको सङ्कथनात्मक अभिव्यक्तिले इजर काटी गर्ने कार्यलाई प्रतिबिम्बन गरेको पाइन्छ ।

आ) रोजगारीका लागि विदेश जाने

कथा अनुसार सुदूरपश्चिमका पहाडी जिल्लाका पुरुषहरू विवाहअघि वा पछि रोजगारीका लागि दुबई, बम्बै, कोरिया जाने चलन छ। दुईचार पैसा कमाएर स्वास्नी, छोराछोरी पाल्नका लागि उनीहरू बम्बै छिर्ने र पछि फर्कने गरेको पाइन्छ। यो प्रायः सबैजसो घरपरिवारमा देखिन्छ। घरका केटाकेटी तथा जहान परिवार बम्बै गएकाहरूको प्रतीक्षा गरिरहेको प्रसङ्ग कथामा पाइन्छ :

- शान्ति, लीलावती, मालती, च्यान्टे, जैभाने, गोरे सबैजना उफ्रेर कराउँथे- चिलगाडी, मेरो बाबालाई ल्याइदे, मेरो बाबालाई ल्याइदे (पृ.७)।
- उः त्यै हो मलवार, चारोटा नदी तरेर जङ्गल छिचोलेपछि गौरीफन्टा आउँछ। त्यहाँबाट रेल चढेर तीन दिनमा हामी बम्बै पुगिहाल्छौं (पृ.११)।
- उसको श्रीमान् दुई वर्षदेखि दुबईमा छ (पृ.१५)।
- उनका श्रीमान् दुई वर्षदेखि कोरियामा थिए (पृ.१५)।

दिइएको सङ्कथनात्मक अभिव्यक्तिले सुदूरपश्चिम क्षेत्रका युवा युवतीको दिनचर्यालाई सङ्केत गरेको देखिन्छ।

इ) सानैमा विहे गर्ने

सुदूरपश्चिम तथा मध्यपश्चिमका विभिन्न जिल्लाहरूमा बालबालिकाको सानै उमेरमा विवाह गरिदिने चलन देखिन्छ। ‘म’का साथीहरूको छिट्टै नै विहे भएको र ‘म’की आमाले ‘म’ पात्रलाई विवाहका लागि जोड गरेका प्रसङ्गहरूले यही तथ्यलाई पुष्टि गर्छ :

- आमा : तेरा साथीहरू सबैले बे अरिसके। रूपा, शान्ति, मालती, जैभाने, गोरे सबैको विहे भैसक्यो। अब यै मङ्सिरमा म पनि ब्यारी ल्याउँछु। बे अर्ने उमेर भैसक्यो तेरो (पृ.१३)।

सानैमा यदि विहे नभएमा उसले आफूखुसी ब्वाइफ्रेन्ड बनाउने र त्यो कुरा परिवारलाई सजिलै भन्ने पनि चलन छ :

- कुरै कुरामा उसले नढाँटीकन भनी-म आफ्नो ब्वाइफ्रेन्डलाई छोड्न सक्तिन। त्यो कुरा मन्जुर छ भने मात्र म तिमीसँग विहे गर्छु, नत्र गर्दिन (पृ.१४)।

दिइएको सङ्कथनात्मक अभिव्यक्तिको पहिलो उदाहरणमा आमाको बुहारी ल्याउने इच्छा र दोस्रो उदाहरणमा विहे हुनु पूर्व केटीहरूले आफ्नो केटा साथी छानेका र विवाह त औपचारिकता मात्र भएको सन्दर्भ उल्लेख गर्दै सानैमा विहे गर्ने संस्कृतिलाई भल्काएका छन्।

ई) लुकिछिपी यौनजन्य कार्य गर्ने

कथाका पात्रहरू (बालपात्र वा युवा) लुकिछिपी यौनजन्य कार्यमा लागेको पाइन्छ। बाल पात्रहरू (म, रूपा, शान्ति, मालती, जैभाने, गोरे लगायत) ले बाल खेलमा एक अर्कालाई विहे गर्ने, विहेपछि रोजगारीका लागि बम्बै जाने र आएपछि आआफ्ना स्वास्नीमाथि चढ्ने साथै स्वास्नी भनिएकाहरूले काल्पनिक ढुङ्गो वा काठका बच्चाहरूलाई आफ्नो काखमा राखी बच्चा रोएको नाटक गरी आआफ्नो छाती खोलेर दूध चुसाउने (जोशी, २०७३, पृ. १०) चलन एकातर्फ देखिन्छ भने विवाहित महिलाहरू आफ्नो लोग्ने दुबई, बम्बै, कोरियामा गएको बेला घरमा परपुरुषसँग अवैध यौनजन्य कार्यमा लागेको पाइन्छ। च्युराघरे पारु दिदी र बसुधा भाउजू यसका उदाहरण हुन् भने उमेर ढल्केका पुरुषहरू पनि घरमा विवाहिता पत्नी हुँदाहुँदै सहरमा पैसा कमाएको बहानामा अर्काका छोराछोरीकी आमालाई फँसाएर यौनधन्दा गरिरहेको देखिन्छ (जोशी, २०७३, पृ. १५)। यसबाट समाज शिष्ट र सचेत भैनसकेको अनुभव हुन्छ भने यसको प्रभाव भाषामा परेको पाइन्छ।

दिइएका विभिन्न उदाहरणहरूले कथाको सांस्कृतिक विशेषताको पुष्टि गर्छन्।

समाजमा बोलिने भर्रो भाषा

भाषा समाजमा जन्मन्छ, हुर्कन्छ र हस्तान्तरण हुन्छ । भाषाले समाजलाई चिनाउँछ । समाजका मूल वक्ताले प्रयोग गर्ने मौलिक शब्द/भाषा भर्रो भाषा हो । आधुनिकतासँगै भर्रो भाषाको लोप हुन सक्ने चुनौती छ । कथामा प्रयुक्त केही भर्रो भाषाका उदाहरणमा ‘रिडिरेहे’ (पृ. १३), ‘थुक्क साला’ (पृ.१९), ‘काइँला भण्डारी’ (पृ.१३), ‘घर सम्हालेर बसेँ’ (पृ.८), ‘यो बाल बिठ्याइँले हाम्रो ...’ (पृ. ९), ‘तँ माटोक्ने ...राँडीका छोरा’ (पृ.११), ‘म ठुस्केर रुइनी फेदमा बटारिन्थेँ’ (पृ. ८) । यसै गरी ‘मलाई ‘सुइयँ’ गर्न मन लाग्यो’ (पृ. १६), ‘कति पढाइमा मात्र भोक्राइरा’को’ (पृ.१७), ‘खितखिताएर हाँसेकी थिइन् उनी’ (पृ.१७), ‘एक युवतीलाई एउटा लाठेले च्यापेको देखेँ’ (पृ.१५), ‘तँ गर न पाजी त्यो चन्डाल्नीसँग’ (पृ.१०), ‘म निस्सासिन थालेँ-निद्राबाट भक्त्याँस्स भएँ’ (पृ.१९) पनि भर्रो भाषाका साक्ष्य हुन् । कथामा प्रयुक्त यस्ता भर्रो भाषाले कथात्मक अभिव्यक्तिलाई जीवन्त बनाएको पाइन्छ ।

निष्कर्ष

कथाकार रामलाल जोशीद्वारा लिखित ऐना कथासङ्ग्रहमा नेपालको सुदूरपश्चिम क्षेत्रको भाषा र जनजीवनलाई यथार्थ रूपमा चित्रण गरिएको छ । समाज र भाषाका दृष्टिले महत्त्वपूर्ण देखिएकाले यसभित्रको ‘खेल’ कथालाई समाजभाषिक दृष्टिले विश्लेषण गरिएको हो । कथाभित्रको भाषिक समुदाय नेपाली भाषी अर्थात् एकभाषी रहेका छन् । कथामा निम्न मध्यम वर्गीय भाषाको प्रयोग पाइन्छ । शिक्षित र अशिक्षित दुवै थरी भाषा कथामा प्रयुक्त छ । कथामा समाज अनुकूल भाषाको प्रयोग पाइन्छ । कथामा बोलिएको भाषामा कोडमिश्रणको अवस्था देखिन्छ । कथाको भाषामा सांस्कृतिकताको राम्रो प्रभाव पाइन्छ । कथामा लैङ्गिक भाषाको प्रयोग देखिन्छ । बाल, वयस्क तथा बृद्ध भाषाको प्रयोग कथामा देखिन्छ । स्थानीय भाषिका तथा भर्रो भाषाको प्रयोगले कथालाई जीवन्त बनाएको छ । कथामा बोलीको जातित्व (अनुनय विनय गर्दा, रिसाउँदा, खुशी हुँदा, जिस्क्याउँदा, फकाउँदा, कानेखुसी गर्दा आदि) मा समाज भाषाको यथेष्ट प्रयोग पाइन्छ । कथामा नातासम्बन्धी विविधतामूलक भाषा रहेको छ । कथामा लैङ्गिक भाषाको प्रयोग सर्वत्र पाइन्छ । आदरार्थी भाषाका विविध स्वरूप कथामा भेटिन्छन् । यसर्थ समाजभाषिक आधारमा प्रस्तुत सङ्कथनात्मक कृति सफल देखिन्छ । समाजभाषिक अध्ययनमा रुचि राख्नेहरूका निमित्त प्रस्तुत अध्ययन महत्त्वपूर्ण रहेको छ ।

सन्दर्भसूची

- अधिकारी, लक्ष्मीशरण (जुलाई, २०२०), ऐना : उत्तरआधुनिक अध्ययन, जुआइएसएस, भोलुम ९, पृ. ८८-९७ ।
 अधिकारी, हेमाङ्गराज (२०६२), सामाजिक र मनोभाषा विज्ञान, रत्न पुस्तक भण्डार ।
 अर्याल, भोलाराम (२०७३), ऐना कथा सङ्ग्रहको कृतिपरक अध्ययन, स्नातकोत्तर शोधपत्र, त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय, पृथ्वीनारायण क्याम्पस ।
 खनाल, इन्दिरा (२०७४), वृषभबध उपन्यासको समाजभाषिक अध्ययन, स्नातकोत्तर शोधपत्र, त्रिभुवन विश्वविद्यालय, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, केन्द्रीय क्याम्पस ।
 गुम्पर्ज, जोन जे. (सन् १९६८), टाइप्स अफ लिङ्ग्विस्टिक कम्प्युनिटिज, रिडिङ्स इन द सोसियोलोजी अफ ल्याङ्ग्वेज, येसिभा युनिभर्सिटी, पृ. ४६०-४७० ।
 जोशी, रामलाल (२०७३), ऐना, बुक हिल पब्लिकेसन ।
 थापा, दिनबहादुर (२०६९), समाज भाषा विज्ञान, काष्ठमण्डप पुस्तक घर ।

फिसम्यान जे.ए. (सन् १९७२), *द सोसियोलोजी अफ ल्याङ्वेज: ल्याङ्वेज एन्ड सोसल कन्टेक्स*, पेन्गुइन बुक्स लिमिटेड, पृ. ४५-५७ ।

भण्डारी, पारसमणि (२०६५), *सामाजिक तथा मनोभाषा विज्ञान*, विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।

लामिछाने, यादवप्रकाश (२०६८), *प्रायोगिक भाषा विज्ञान*, विद्यार्थी पुस्तकभण्डार ।

शर्मा, ऋषिराम (२०७२), परालको आगो कथाको समाज भाषा वैज्ञानिक अध्ययन, *यात्रा*, ६, (६), पृ.३७-४२ ।

शर्मा, विष्णुप्रसाद (२०७०), *प्रायोगिक भाषा विज्ञान*, क्वेस्ट पब्लिकेसन प्रा.लि ।

हड्सन, आर. ए. (सन् २००७), *सोसियोलिङ्ग्विस्टिक्स*, क्याम्ब्रिज युनिभर्सिटी प्रेस ।